

Анализ

ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ КАТО

ИЗКЛЮЧИТЕЛНО ТЕЖКО

ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПО ЧЛ. 38 – 38А НК

Изследване на съдебната практика

Антоанета Котларова¹

експерт на Фондация за развитие на правосъдието

През последните десетилетия културните представи за семейството и социалните практики по изграждане и съхраняване на семейните отношения търпят съществени промени в резултат на променящи се обществени и правни концепции за брака и родителството и засиления стремеж за защита на детето.² Въпреки това семейството остава основна структурна единица на обществото, в която се формират устойчиви и предавани през поколенията ценностни стереотипи и умения за социално вграждане и за личностово развитие.

Създавайки неизбежната микросреда на човека, семейството представлява умалено общество. Изследването на процесите и явленията в него дава представи за значими макропроцеси и макроявления в цялото общество. То е фактор за социализация и социално включване, но и източник на рискове за членовете му и територия на междуличностни конфликти.³ Насилието между близки може да се прояви в престъпление, което обичайно е тежко, а нерядко е жестоко. „*Интензивната емоционалност, характерна за семейния живот,... и преувеличенията в преживяванията пораждаат в семейния контекст състояние, каквито не се пораждаат извън него*”.⁴ В съчетание с търпимост към форми на насилие, интегрирани в обществената култура, и с някои нагласи „да не се разгласяват отрицателните страни на семейния живот”⁵, тази емоционалност определя една от най-същностните характеристики на домашното насилие – то ескалира. Неговата превенция зависи от

---

¹ Антоанета Котларова е експерт на Фондация за развитие на правосъдието от 2013 г. По проблемите на тежката престъпност работи от 2012 г. под научното ръководство на Ива Пушкарлова.

² Подробности по тези въпроси у Пушкарлова, И., Бракът в съвременните правни системи: права, свързани с пола и сексуалната ориентация, и тяхното отражение върху брака и семейството, 21.11.2011 г., Фондация за развитие на правосъдието (http://justicedevelopment.org/test/wordpress/wp-content/uploads/2011/07/Marriage-in-Contemporary-Legal-Systems_Legal-Concepts-and-Marriage-Family-and-Sexual-Orientation-Rights_Iva-Pushkarova.pdf).

³ Подробно за значението на семейството като фактор за изграждането на модели на престъпно поведение у Пушкарлова, И. „Криминогенни рискови фактори при децата и съдебната практика като средство за управлението им”, Бюлетин на АСП (февруари 2010 г.); Пушкарлова, И., Кирилов, Г., „Видове рискови фактори” -- В: „Рискови криминогенни виктимогенни фактори при децата”, 2009 – 2011 г., издание на Съюз на съдиите в България.

⁴ Пушкарлова, И., Кирилов, Г., „Видове рискови фактори”, Цит. съч., с. 68.

⁵ Пак там.

появата на последователна и активна обществена критичност и нетърпимост към него още от ранните му прояви.

Настоящото изследване прави опит да допринесе за осмислянето на вечния въпрос за произхода и природата на тежката престъпност срещу личността. То предлага комбиниран правен, криминологичен и психологичен качествен анализ на всичките 20 съдебни случаи на домашно насилие у нас, проявено в изключително тежко престъпление по смисъла на чл. 38 от Наказателния кодекс (НК), които през последните близо 30 години са завършили с осъждане на дееца на смърт (1 случай⁶), доживотен затвор без замяна (8 случая) или на доживотен затвор (11 случая).⁷ Всички извършители са мъже. Анализирани са съдебните актове, проведените съдебни прихиатрични и психологични експертизи, последващи експертни оценки на осъдените и справки за тяхното поведение и развитие в хода на изтърпяване на наказанието.

Изследването изяснява механизма на извършеното, произхода на насилническите модели, личностовите особености на дееца, както и съдебната оценка на тези обстоятелства, видима през мотивите за индивидуализация на отговорността.

Анализът на екстремните прояви на домашно насилие цели да съдейства за неговата превенция още в ранните му фази, както и да подобри съдебната практика по налагане на най-тежките наказания. По-конкретно изводите биха били полезни за преценката на обществената опасност на дееца и деянието при индивидуализацията на наказанията, за по-точното и качествено изясняване на мотива на престъпленията и изводите за поправимост на дееца.

ПРОФИЛЪТ НА ДОМАШНИЯ НАСИЛНИК КАТО ИЗВЪРШИТЕЛ НА ИЗКЛЮЧИТЕЛНО ТЕЖКО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Профилът на домашния насилник като извършител на изключително тежко престъпление е идентифициран на основата на фактите от личната история и експертните оценки за личността на двадесетта осъдени.

Типичният насилник е мъж в работоспособна активна възраст, който е социално нереализиран, често маргинализиран и дори социално отхвърлен. Той е житейски и професионално неудовлетворен, живее с усещане за недооцененост, за липса на значимост, като животът му е насочен в посока задоволяване на базисни потребности, но не и личностово развитие. Това дефицитарно социално функциониране засилва значението на **насилието като компенсаторен механизъм за себеутвърждаване и опровергаване на неблагоприятна професионална или лична реализация.** То води до активизиране на насилника в познатата му и контролирана от него микросреда – семейството, където насилието е средство за доминиране, източник

---

⁶ Наказанието е заменено с доживотен затвор без замяна с указ № 4/1999 г. на вицепрезидента Тодор Кавалджиев след отмяната на смъртното наказание.

⁷ Случаите са селектирани от 130 досиета на осъдени на доживотен затвор и доживотен затвор без замяна на основата на правната дефиниция за домашно насилие -- съгласно чл. 2, ал. 1 и 2 от Закона за защита от домашно насилие това е „всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство. За психическо или емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.“ От съображения за изчерпателност към извадката са добавени и случаи на насилие в интимна връзка, която поради насилието не е прераснала в брак, тъй като психологията счита и такива прояви за домашно насилие.

на чувство за подреденост, сигурност и значимост, които иначе липсват в социалните контакти на дееца.

Като всеки дълбоко интегриран житейски стереотип, насилственият подход се стабилизира окончателно най-късно към началото на 30-те години, но практикуването му след стабилизацията му е свързано с отслабване на самокритичността, автоматизация на насилието и увеличаване на интензитета му. Затова тежките форми на домашно насилие се проявяват обичайно в *зрялата възраст* на дееца, след 30-тата му година, като са най-чести в десетилетието преди да навърши 55 г.

В по-напреднала възраст тежкото домашно насилие се проявява като краен етап от постоянно ескалиращо или разпростиращо се върху все повече лица насилие, утвърдено като стил на личностово и социално функциониране на дееца. Извършителят може продължително време да е упражнявал насилие спрямо околните, но най-често то е било с по-слаб интензитет или нецеленасочено спрямо конкретна жертва. В тези случаи поведението на жертвата е свързано с висока търпимост към насилствените прояви, включително солидаризиране с дееца в опитите му да ги отрече, омаловажи или оправдае.

В ранна пълнолетна възраст насилието се отключва най-често внезапно поради струпване на множество фактори с емоционално значение, при недостиг на алтернативни стратегии за справяне с травматични житейски ситуации и повлияност от насилствен модел в собственото семейство, което извежда насилието като спонтанна стратегия. **Рисковият период е в годините непосредствено след навършване на пълнолетие** (до навършване на 22 – 23 г.), в които извършителят започва самостоятелния си живот. Динамичният характер на първите интимни връзки, високият им емоционален заряд на фона на емоционална незрялост и житейска неопитност могат да доведат до бързо развитие на наследения от семейството престъпен механизъм и директно преминаване към крайни насилствени действия в рамките на поведенчески модел, който не е стабилизирал. Ескалацията е свързана със склонността на насилниците силно да преувеличават житейската значимост на събития, които интерпретират като емоционално отхвърляне.

Типичният извършител е по-скоро *ниско или неефективно образован*. Той е най-често с основно, но не по-високо от средно образование, в преобладаващите случаи е бил слаб или посредствен ученик, а получените в училище знания не са интегрирани в професионалната му и житейска реализация. Той често е *безработен*. Когато работи, упражнява нискоквалифициран труд. Типична за него е честата смяна на работното място.

Често деецът е развил някаква форма на пристрастяване – алкохолизъм в различни стадии на развитие (общо пет случая), хазартна зависимост (един).

По характер осъдените извършители са описвани в съдебните актове и експертизи като *егоцентрични, с нестабилна самооценка, неспособни да изпитват емпатия, с нисък фрустрационен праг и висока агресивна готовност*. Силната егоцентричност обуславя характерови черти като нетърпимост към чуждо мнение, поставяне на собствената личност и потребности в центъра на ценностната скала, житейско усещане за лична безпогрешност, безчувственост към преживяванията на околните.

Според заключенията на съдебните психолози **самооценката на дееца е необичайно крехка и драматично зависима от чуждата оценка и влияние**. Той несъзнавано отрича своите недостатъци, слабости и грешки и търси да преодолее неувереността си и чувството за непълноценност, които стоят в основата на самооценката му. Механизмът е източник на силно напрежение, вътрешни конфликти и афектни състояния, тъй като предполага постоянни усилия за утвърждаване на

компенсаторно изграждания непогрешим образ за собствената личност въпреки опровергаващата го информация, идваща отвън. Това обуславя и силната зависимост на самооценката от поведението на близките и особено на интимния партнор. **Постъпките на тези лица определят поведението на самия деец към тях във всички изследвани случаи, като лесно отключват крайни реакции по незначителни поводи.**

Ценността на оценката им за дееца и склонността му да обвинява другите за собствените си провали обуславя постоянна подозрителност към близките и обяснява **лесния преход към убийството им, ако деецът се почувства разочарован, отхвърлен или предаден.** Болезнената свръхчувствителност на външна критика и несигурният контрол върху хора и ситуации определят **избухливостта, раздразнителността, враждебността и агресивността** като типични характеристики на дееца.

Във всички изследвани случаи деецът изпитва нужда от постоянното покорство на околните, което обективно не е възможно. Когато това нереалистично очакване не се сбъдне, извършителите интензивно преживяват дълбока емоционална рана, чувство на обида, унижение, отхвърляне, злоупотреба и измаменост, без в действителност някой да им е навредил. В основата на механизма стои ирационален първичен страх с парадокласно влияние върху поведението. Колкото по-несигурен е насилникът в контрола си върху околните, толкова повече те го плашат. Личността е конструирана по начин, който я кара постоянно да намира потвърждение, че околните са злонамерени или равнодушни и е въпрос на време да се проявят като такива. Напрежението расте с времето и обуславя **ескалация на насилието при продължителните връзки.**

Личностовата нагласа на дееца го кара да бъде деструктивен във взаимоотношенията си и утвърждава насилието като субективно оправдано средство за защита. Когато е по-затворен в себе си и е склонен по-дълго да трупва това вътрешно напрежение, разтоварването е по-експлозивно и непредвидимо. Обратно – по-буйните извършители, които разтоварват по-често и по-бързо, обичайно извършват деяния, които поотделно са с по-нисък интензитет на насилие и очертават богата история на насилствени и престъпни прояви преди престъплението, за което субектът е наказан с доживотна изолация.

Гореописаните характеристики се откриват у всички изследвани извършители и очертават **общия профил на тежкия домашен насилник** – емоционално незряла личност, чието поведение е дефинирано от стремеж да се утвърди като значима и авторитетна на фона на несъзнавано очакване да бъде отхвърлена от най-близките си. Това от своя страна е източник на постоянен страх и готовност за изпреварващо отхвърляне или наказване. Личните отношения са изградени върху недоверие, тревожност и болезнено преживявани негативни очаквания. Близките са „привиждани” като застрашителни. Поради прекомерната значимост на тяхното поведение за самооценката на дееца, която е нарушена от преживявания на неувереност, малоценност и изоставеност, това поведение лесно провокира афекти.

ДЕЯНИЯТА, ЗА КОИТО СА ОСЪДЕНИ ИЗСЛЕДВАНИТЕ 20 ЛИЦА

Деянията, за които изследваните 20 лица са осъдени, са убийства по чл. 116 от НК, като в пет случая са извършени в съвкупност с друго престъпление.

Според *насилническия модел*, който поражда мотивацията им, деянията могат условно да се разделят на извършени като последен етап или на ескалиращ насилствен модел, който до момента се е проявявал изключително в несъставомерни прояви, сред

които рядко и изолирано може да има и престъпления, или на трайно установен престъпен модел, включващ интензивно насилие.

Според *вида отношения*, в които се проявяват, и признаците на жертвите, деянията биват прояви на насилие в отношенията с родителите, в семейните връзки (включително по отношение на децата) или в отношенията с членове на по-широкото семейство, с които деецът съжителства.

Сред изследваните случаи 11 са убийства на съпруга, респективно на интимна приятелка на дееца, 3 – на негови рождени деца и 1 на доведено дете (три от които в малолетна възраст), 4 – на майката на дееца, 4 – на неговия баща и 1 – на негова снаха. Общо 18-те извършители са умъртвили 32 лица, от които 8 на възраст под 19 години. **Най-често пострадалите са жени**, без значение дали в отношенията си с дееца са в доминираща или подчинена позиция (общо 21).

Повечето престъпления имат множество жертви. Броят им зависи от броя на хората, с които деецът влиза в контакт по повод семейно-родствените си връзки. Две от престъпленията включват и трети лица (родители, дядо, братовчедка и приятелка), които стават случайни жертви, тъй като са се намирали на местопрестъплението заедно с приятелката/съпругата на дееца, която е основен пострадал. Деецът по принцип действа сам.

Особено значима за механизма на прерастване на насилието в изключително тежко престъпление е **нагласата на всички изследвани извършители да преживяват семейно-родствените си връзки като вечни, а раздялата с близките преживе – като непоносима.** Престъпният умисъл се формира, когато насилието ескалира до степен да създаде чувство за безизходица – отношенията с близкия вече не го удовлетворяват, но деецът не може да ги преформулира или прекъсне. Или пък близък, когото деецът желае да задържи, упорства да го напусне. При всички изследвани извършители престъплението е в различна степен съзнавана стратегия да избегнат раздялата, без значение дали чрез него се стремят да задържат жертвата или да се еманципират от нея. Представата за неразрушимост на връзката е в основата на убеждението на някои от тях, упорито повтаряно пред съда и в хода на изтърпяване на наказанието, че убитата съпруга е още жива⁸, както и в основата на себеоправдателната теза, че не желали смъртта на починалия (типично родител).⁹ Много често престъплението се предхожда от идеи за самоубийство или намерение за колективно самоубийство.¹⁰

➤ *Единадесет от изследваните деяния са извършени в рамките на интимните / съпругеските отношения на дееца, като в един случай деецът е посегнал и на родител (бащата) със самостоятелно престъпление, непосредствено следващо убийството на съпругата, с което се намира в съвкупност.*¹¹

Типичен е ревностният мотив, а обичайният повод е желанието на пострадалата да прекрати отношенията си с извършителя.

Във всички изследвани случаи престъпната мотивация е изградена идентично и пряко произтича от потребността на субекта да повиши и стабилизира самооценката си

---

⁸ Един от извършителите умъртвил жена си с многобройни удари с нож пред очите на 17- и 22-годишните си синове, които не могли да го прекъснат, и впоследствие упорито твърдял, че те са я отвлекли. От затвора им пише заканителни писма с настояване да я освободят (Присъда №111/15.12.2003 г. на ОС–Русе по НОХД №191/2003 г.)

⁹ Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г.; Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД № 398/98 г.; Присъда №55 от 06.10.2005 г. на ОС–Силистра по НОХД №199/2005 г.

¹⁰ Присъда от 19.02.2010 г. на ОС–Благоевград по НОХД №366/2009 г. Деецът бил намислил да се самоубие след като убие съпругата и двете си деца.

¹¹ Присъда №16/11.05.1993 г. на ОС–Габрово по НОХД №2/1993 г.

чрез интимния партньор. Механизмът включва подлагане на насрещната страна във връзката на всякакви травматични въздействия, понасянето на които доказва в очите му нейната преданост и неговата значимост. Неувереността на субекта го мотивира да изисква такива доказателства постоянно, което едновременно засилва както насилието, така и зависимостта на деца от реакциите на жертвата. Те все по-трудно успяват да го удовлетворят. Когато обективират отказ или деецът така ги интерпретира, настъпва критичният етап от отношенията, в който се извършва престъплението.

Част от случаите представляват привидно случайна проява в живота на неосъждан до момента субект. Съдебното му минало е чисто не поради настъпила реабилитация, а защото той не е извършвал престъпления или те не са били разкрити. Възможно е да е допускал дребни административни нарушения, включително във връзка с алкохолна (зло)употреба. Те обаче са били изолирани прояви, очертаващи затруднения на личността да се съобразява с някои ограничителни социални норми, но недопускащи извод за висока лична обществена опасност. Убийството е извършено почти неочаквано, като непосредствено предшестващите го поведенчески сигнали (доколкото са били налице) не са били разпознати от микросредата или тя не е реагирала адекватно на тях.

При такива обстоятелства в ранните часове на 26.05.2008 г. 23-годишно момче удушило в пристъп на яростна ревност вече бившата си 18-годишна приятелка. В последвалата паника подпалил тялото ѝ и го изоставил край пътя в края на града.¹² Бил осъден на доживотен затвор.

Съдът установил за него добри характеристични данни и „ниска обществена опасност”.¹³ Бил неконфликтен, с положителна характеристика, без регистрирани прояви в МВР, в казармата бил произведен в чин „ефрейтор“ след 9 месеца служба. Живеел с майка си и сестра си, за които полагал грижи сам, тъй като баща му починал, когато деецът бил 9-годишен. Бил много добре приет и харесван от родителите на убитата, които често го приемали в дома си, одобрявали връзката му с дъщеря си, а майка ѝ до края на наказателния процес отказвала да приеме, че той е извършителят на престъплението. Убийството е предшествано от конфликти, които започват поради ревността на деца и стават причина пострадалата да поиска раздяла. Те ескалирали в хода на раздялата, която деецът отказвал да приеме, преследвал пострадалата и я заплашвал със самоубийство. В нощта на престъплението двамата имали среща, на която пострадалата била особено категорична и отхвърляща и това изиграло ролята на отключващ престъплението фактор.

Повече са случаите, в които деянието е извършено на фона на предходни асоциални прояви, създаващи климат на насилие. Деецът е с чисто съдебно минало, но поведението му включва последователна и нарастваща агресия, а убийството представлява нейна рязка ескалация. **Мотивацията на тези престъпления е значително по-сложна**, включва не само ревност, но и отмъстителност, желание за наказване, за колективно самоубийство, садистични мотиви и др., а повечето извършители са в по-зряла възраст.

Такова е убийство, извършено през нощта на 19.09.1991 г. от 40-годишен неосъждан мъж, с когото пострадалата се развеждала, тъй като през последните години от брака им станал безпричинно агресивен.¹⁴ Срещнали се в къщата на баща му, в която деецът живеел с двете им деца и баща си, за да уговорят условията на развода. И това деяние е извършено чрез множество прободни рани. Съдът описал деца като емоционално студени, безчувствени към другите и прекомерно ангажирани със

---

¹² Присъда №16/04.02.2009 г. на ОС – Бургас по НОХД №298/2008 г.

¹³ Решение №61/12.06.2009 г. на АС – Бургас по ВНОХД №56/2009 г.

¹⁴ Присъда №16/11.05.1993 г. на ОС – Габрово по НОХД №2/93 г.

собствената си личност, „готов на всичко, за да реши материалните си проблеми за сметка на други хора” и затова „проявил чудовищна злоба, отнемайки живота на майката на децата си”.¹⁵ Престъплението разкрива сложна мотивация, включваща ревност, корист, отмъстителност и омраза.

В тази група са други две убийства, извършени съответно на 10.07.2000 г. от 22-годишен неосъждан до момента младеж, който така приключил четиригодишната си връзка с пострадалото 17-годишно момиче¹⁶, и на 29.09.2004 г. – от 39-годишен мъж, когото убитата се опитвала да напусне.¹⁷ И двамата били осъдени на доживотен затвор без замяна. Отношенията им с пострадалите отново били конфликтни поради болезнена ревност и предизвиканите с нея многократни неуспешни опити на жертвите да ги прекратят. И двете деяния са извършени спонтанно при поява на отключващо събитие и са засегнали и други жертви.

Младежът бил завършил основното си образование като много добър ученик и работел в кланницата на баща си. Макар да бил с чисто съдебно минало, имал насилствени прояви още в детско-юношеските години, задълбочили се по време на военната му повинност и ескалирали във връзката му с убитата, с която била първата му интимна връзка. В процеса на раздяла той преследвал жертвата, успявал да я принуди да излизат заедно, посещавал дома ѝ и настоявал пред близките ѝ да му съдействат връзката да продължи. Отношенията му с тях също били конфликтни. При едно от последните му посещения бабата на момичето го предупредила да не притеснява повече внучка ѝ, която не искала да го вижда. Деецът реагирал много остро, заплашил я с нож и настоял момичето да се срещне с него. По този повод бил предупреден от органите на реда да не притеснява семейството, но срещите продължили и при едно от последните им скарвания деецът предупредил жертвата, че само мъртва може да се освободи от него. Разделили се окончателно месец преди убийството, извършено при случайна среща на улицата и отключено с рязко отблъскване на дееца от пострадалата.

Връзката на 39-годишния осъден също включвала многократни опити на пострадалата да го напусне, особено решителни през последните три години, но той успявал да си я върне с насилие. Убийството е извършено в момент, в който раздялата е щяла да настъпи окончателно. В този най-травматичен за дееца и най-конфликтен за двойката период семеен познат помагал на двамата да си изяснят отношенията и на инкриминираната дата трябвало да съдейства на пострадалата да изнесе вещите си от дома на дееца. Бил женен, но деецът отдавна го подозирал, че имал извънбрачна връзка с пострадалата и затова охладнял към него. След като деецът случайно забелязал двамата да седят на задната седалка на автомобил, паркиран в гора близо до язовир, умъртвил мъжа с удари с нож, а жената удушил, след което запалил автомобила. Освен домашното насилие срещу убитата, нямал други агресивни прояви и бил с чисто съдебно минало.

В тази група са и **три случая на преуменшени убийства.**

---

¹⁵ Три месеца след убийството на жена си деецът убил и погребал в двора на къщата баща си, който се противопоставял на идеите му да преустрои къщата в ресторант. В следващите два месеца получавал пенсията на убития чрез документна измама. За убийството на жена си бил осъден на смърт, но поради отмяната на това наказание преди да приключи процесът за убийството на баща му, в крайна сметка бил осъден на доживотен затвор без замяна.

¹⁶ **Присъда №59/15.05.2011 г. на ОС–Варна по НОХД №462/2001 г.** Пострадалата била придружавана от своята 12-годишна братовчедка и 15-годишна приятелка. Когато потвърдила желанието си за раздяла с дееца, той умъртвил и нея, и двете други момичета с множество удари с нож и прерязване на гърлото. След деянието деецът играл карти с приятели, а на другия ден отишъл да изрази съпричастността си към бабата на момичето.

¹⁷ **Присъда №23/2006 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №45/2005 г.**

Първото е извършено от 35-годишен мъж, когото съпругата му напуснала и заживяла с двете им малолетни деца при родителите си. През брака си с нея деецът настоявал семейството да живее отделно и независимо от роднинска помощ, но не успявал да осигури необходимата издръжка и постоянно недоволявал, че родителите на жена му не изпълняват поети финансови ангажименти. Накрая останал без работа и започнал тайно да разпродава семейни вещи. След като жена му подала молба за развод около два месеца преди убийството, деецът започнал постоянно да вдига скандали и да заплашва нея и семейството ѝ, че ще ги избие. На 02.11.1995 г. нахлул с незаконно придобито оръжие и застрелял жена си, двамата ѝ родители и дядо ѝ. Съдът установил „ниска култура и отмъстителен характер”, но до момента деецът не бил извършвал престъпления.¹⁸ Първоинстанционният съд го осъдил на смърт, но отмяната на това наказание преди влизане в сила на присъдата довело до изменение на наказанието в доживотен затвор без замяна.

Второто убийство, в много голяма степен аналогично, е извършено от 30-годишен мъж, когото 29-годишната съпруга напуснала след семеен скандал и отишла при родителите си, заедно с двете им малолетни момчета. Постъпката ѝ и последвалият отказ да се върне при него довели дееца до решението да избие цялото си семейство. Бил осъден на доживотен затвор без замяна.¹⁹ В миналото бил осъждан.

Третото убийство е извършено през нощта на 30.07.2002 г. от 41-годишен неосъждан пазач на складове, за което бил осъден на доживотен затвор.²⁰ Умъртвил майката на двамата си сина, единият от които още непълнолетен, с множество яростни удари с нож и опит да я изхвърли през балкона, като синовете не могли да прекъснат деянието. През целия им 22-годишен брак биел и гонел от къщи пострадалата. Съдът установил лоши характеристични данни, свързани с употребата на насилие за налагане на волята си в семейните отношения. Липсват данни за конкретния престъпен мотив.

Когато предхождащите престъпления прояви са съставомерни, те най-често са свързани с агресивни нагласи, дори да са бедни на преки насилствени елементи.

Така например на 29.07.1989 г. 44-годишен съпруг убил втората си съпруга с множество удари с нож пред очите на група съседи и познати и пред осиновената им дъщеря.²¹ По време на брака им жертвата постоянно бягала с детето, но под влияние на заплахите му се връщала. Бил убеден, че му изневерява. Поводът за престъплението е поредният ѝ опит да избяга, като заедно с детето се скрила под леглото в стая в съседна къща по време на следобедно увеселение. Пет години по-рано извършителят бил условно предсрочно освободен от изтърпяване на 20-годишна присъда за убийството на първата си жена, която също много ревнувал. Съдът установил, че деецът е раздразнителен безработен алкохолик с основно образование, който няма професия. Личността е описана като дисхармонична и склонна към бързо натрупване и разтоварване на афекти. Мотивацията включва не само ревност, но и гняв, злоба и желание за наказване. Деецът бил осъден на смърт, а след отмяната на това наказание е помилван на доживотен затвор без замяна.

В друг случай 36-годишен извършител на убийство на 29-годишната си съпруга (майка на непълнолетната му дъщеря и двамата му малолетни сина, на която предстояло скоро да роди четвъртото им дете), бил осъждан условно за незаконно

---

¹⁸ Присъда №11/07.02.1996 г. на ОС–Пловдив по НОХД №118/1995 г.

¹⁹ Присъда от 19.02.2010 г. на ОС–Благоевград по НОХД №366/2009 г. На 04.02.2009 г. нахлул в къщата, заливайки хора и вещи с бензин, който запалил. Съпругата му починала от изгарянията, а двете си деца деецът настигнал при опита им да избягат и ги убил, като им прерязал гърлата.

²⁰ Присъда на ОС-Русе по НОХД №191/ 2003 г.

²¹ Присъда №56 от 8.12.1989 г. на ОС–София по НОХД №291/1989 г.

държане на оръжие по чл. 339, ал. 1 от НК.²² С убийството нарушил тригодишния изпитателен срок. Деянието е извършено под влияние на алкохолно опиянение с 53 удара с нож, след като двойката легнала да спи и пострадалата отклонила поканата на дееца за интимност. Случаят е характерен с брутално системно малтретиране на убитата и трите им деца в продължение на всичките 15 години на съжителство, през които пострадалата многократно е правила опити да напусне дееца, заедно с децата си.²³ Наложено наказание е доживотен затвор.

Много подобно е убийството на 50-годишната бивша съпруга на 48-годишния извършител.²⁴ Дватамата се познавали от 32 години. Бракът им, от който имали дъщеря, издържал две години. След развода деецът се оженил отново и отново се развел след близо 27 години и отново се събрал с пострадалата. През целия период отношенията между двамата не прекъснали, въпреки че и пострадалата имала други съжителства. Подновената връзка, в която деецът биел и тормозел пострадалата и постоянно искал от нея да му дава пари, завършила с раздяла отново след по-малко от две години. За да сложи край на връзката, пострадалата използвала молбата на дъщеря си да се премести в дома ѝ да гледа внуците си по време на предстоящо дълго отсъствие на дъщерята. Убеден, че му изневерява, деецът реагирал с ежедневни посещения, при които вдигал яростни скандали, изобилстващи със заплахи, че ще я запали. На 13.06.2009 г. при такива обстоятелства я завързал, докато спяла, залял я с бензин и я запалил, като гледката на бягащата из къщата и двора горяща жена дълбоко травмирала трите ѝ малолетни внучета. Деецът бил осъждан в миналото.

Всички множествени убийства сред изследваните са реализирани в рамките на съпругеските отношения на дееца. Изпълнителното деяние е едновременно насочено както към съпругата, така и към трети лица. Най-често това са децата в семейството и близки на жената, тъй като тези лица най-често я придружават и са заварени от дееца на местопрестъплението. Той не разграничава отделните образи сред жертвите си, но централна жертва е отхвърлилата съпруга, отношенията с която са източник на престъпния мотив.

Когато убитите са само **деца**, престъплението отново е насочено към тяхната майка. Целта е тя да бъде наказана за поведение, което деецът интерпретира като отхвърляне или пренебрегване, да бъде възстановена или препотвърдена властта на дееца над нея или поради ревност (тъй като детето отклонява от дееца част от нейното внимание и грижи).

В един от случаите деецът задушил малолетните си син и дъщеря в съня им, разстроен от отказа на майка им да приеме среща с него след като 4 месеца по-рано го напуснала и едва наскоро се съгласила да позволи децата да прекарат малко време с него. Мотивът за деянието – подозирал я в изневяра.²⁵ Друг 33-годишен мъж умъртвил чрез продължителен жесток побой пред очите на 9-годишното ѝ братче 7-годишната дъщеря на жената, с която от няколко месеца съжителствал. Мразел детето, често го биел и вдигал скандали, тъй като то изисквало грижи, които той намирал за излишни.²⁶

²² Присъда №79/14.09.2011 г. на ОС–Силистра по НОХД №196/2011г.

²³ За упражняваното насилие пред съда свидетелстват бащата на дееца и негов приятел: „биеше ги наред ... малките ги риташе като топки, направо хвърчаха ... хващаше ножа и тръгваше срещу тях, казваше – ще ги заколя, ще ги убия и изям ... безброй много пъти съм го спирал да не го прави”. Майката на убитата свидетелства, че подсъдимият затварял жена си и децата в избата, където ги държал в плен и ги заплашвал с нож и метална тръба, че ще ги заколи; накарал децата си да изкопаят гробове в двора, където твърдял, че ще ги зарови. Децата изпитвали неистов страх от баща си и при всяка среща с него изпадали в панически пристъпи или в ступор.

²⁴ Присъда №176/22.12.2009 г. на ОС– Стара Загора по НОХД №894/2009 г.

²⁵ Присъда №426/18.12.2003 г. на СГС по НОХД №1835/2003 г.

²⁶ Присъда №7/02.03.1997 г. на СОС по НОХД №182/1998 г.

На 16.08.2001 г. 42-годишен неосъждан мъж задушил до смърт 21-годишната си дъщеря заради отказа ѝ да го осведоми за местонахождението на майка си, която избягала от него в чужбина. Изчезването на убитата върнало майка ѝ в страната и деецът получил възможност да я придружава при издирването на дъщеря им, придавайки му вид на семейна почивка. Съдът установил, че необичайната му подготвеност при заличаването на следите от деянието се дължат на факта, че всъщност бил планирал да убие съпругата си.²⁷

И тримата извършители са наказани с доживотен затвор без замяна.

Когато престъпното деяние представлява **финално проявление на трайно установен престъпен модел**, домашното насилие се развива успоредно с криминалната кариера и представлява една от проявните форми на ранно и необратимо криминализирана личност. **Типично пострадалите от тези престъпления са родители, предимно майката.** В тази група са шест от изследваните случаи. Общото за извършителите е, че имат поведенчески отклонения от непълнолетни или много млада пълнолетна възраст, многократно са осъждани преди убийството, без прилаганата спрямо тях наказателна репресия да е успяла да овладее ескалацията на престъпното поведение.

Такъв е осъденият на доживотен затвор за убийството на майка си 36-годишен рецидивист, осъждан постоянно още от 17-годишна възраст за сексуални престъпления срещу деца (блудства и изнасилвания на малолетни и непълнолетни, включително на доведената дъщеря на брат му, както и хомосексуално посегателство над задържан под стража непълнолетен, с когото деецът пребивавал в ареста), престъпления против собствеността (кражби, грабежи, измами) и бягство от ареста. Преди да бъде убита на 13.06.1997 г., 83-годишната вдовица била обект на ескалиращо системно физическо, психическо и емоционално насилие от страна на сина си, който съжителствал по нейно настояване с нея, когато бил на свобода.²⁸

Аналогичен е случаят с 35-годишен рецидивист, пребил до смърт овдовялата си осиновителка, при която живял след последното си освобождаване от затвора и която системно малтретирал.²⁹ Криминалното му минало включвало многократно лишаване от свобода за кражби и отклонение от задължителна военна служба. Домашното насилие започнало още в младежката му възраст, проявявало се в постоянно пиянско вилнеене и било насочено и към двамата осиновители.

Такова било поведението и на 50-годишен безработен алкохолик, който след втория си развод през 1995 г. заживял с родителите си. Агресивното му пиянство, отключващо физическо насилие по всякакъв повод, приучило пострадалите да го търпят, без да се оплакват – до фаталния ден на 18.05.2004 г. По обяд обичайният скандал прераснал в побой първо на майката, а после на бащата – обездвижен след злополука -- и завършил със смъртта на бащата.³⁰ Към този момент деецът бил реабилитиран по право за престъпление по чл. 129 от НК, за което бил осъден през 1986 г. на 32-годишна възраст.

Специфичен е случай на предумишлено **отцеубийство, извършено под влияние на майката на деца в рамките на семейна „коалиция“ срещу пострадалия, сестрата на деца и нейния съпруг.** Поощряван от майка си, деецът нападал физически баща си, който извадил ограничителна заповед. Отношенията

---

²⁷ Присъда №6/19.02.2004 г. на АС–София по НОХД №942/2003 г.

²⁸ Решение от 19.02.1999 г. на АС–Варна по ВНОХД №4/99, което изменя присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД №398/1998 г. относно наказанието (потвърдено с решение №254/1999 г. по НД №214/1999 г. на ІНО на ВКС).

²⁹ Присъда №79/14.09.2011 г. на ОС–Силистра по НОХД №196/2011 г.

³⁰ Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г.

прекъснали за близо 10 години, през които синът се укривал от правосъдието в чужбина (през 1995 г. бил осъден за трети път за изнасилване) и поддържал отношения само с майка си. Когато в началото на 2004 г. на 44-годишна възраст се върнал под чуждо име, агресията на майката се засилила – обиждала и заплашвала баща му, че синът им ще го ликвидира. Деецът поискал от пострадалия 40 000 евро, за да го остави на мира, и когато той му отказал го заплашил, че ще го убие. Купил пистолет и писмено упълномощил майка си да го представлява по наследствените въпроси. Вечерта на 14.12.2004 г. застрелял баща си, който отивал при баба му, за която се грижел. Бил наказан с доживотен затвор.³¹

Посегателството върху членове на семейството може да е обусловено от обстоятелството, че **деецът съжителства единствено с тях и насилието е единственият познат му начин на общуване**. Такъв пример е убийство на снахата на 56-годишен извършител.³² Съдът установил, че той бил конфликтен и лесно раздразнителен, което било в основата и на честата смяна на работата му. Никое от децата му не искало да живее с него. По-малко от три години по-рано жена му, която постоянно заплашвал, се развела с него. Деецът не одобрявал брака на пострадалата със сина му и с неохота я поканил да живее с детето си при него, докато мъжът ѝ е в затвора. Макар да била кротка, съжителството им било наситено със скандали по повод убеждението му, че краде дрехи от дома му. На 23.04.2001 г. такъв скандал довел до умъртвяването ѝ с удари с тесла и чук, извършено пред очите на малолетния ѝ син. Жената се опитала да изпрати детето при съседите, но деецът принудително го върнал обратно. После запалил тялото, с което предизвикал пожар в къщата. Към този момент бил реабилитиран по право за престъпления по чл. 277 и чл. 345 от НК.

МОТИВАЦИОНЕН МЕХАНИЗЪМ НА ДЕЯНИЕТО, ИЗБОРЪТ НА МЕТОД И НАСОЧВАНЕ КЪМ ОПРЕДЕЛЕНА ЖЕРТВА В ДАДЕН МОМЕНТ

Мотивационният механизъм на деянието, изборът на метод и насочването към определена жертва в определен момент зависят от вида и динамиката на насилствения модел, усвоен от дееча като житейска стратегия.

Във всички изследвани случаи този модел е формиран в средата, в която деецът е отрасъл. Останалите обстоятелства имат значение на отключващи фактори, които са обусловени от или усилват значението на рисковете, създадени при отглеждането на дееча. Те са свързани най-вече с характеристиките на личността на дееча, включително психичното му здраве, и с реакцията на пострадалите и другите близки на неговите насилствени прояви преди убийството.

➤ Изтъкнато беше, че **семейството** е основен фактор за формирането на личността и нейното поведение. Липсата на семейство или на определени негови характеристики влияят отрицателно на социализацията на детето, като „нарушават капацитета на семейството да му осигурява подкрепа, грижа и адекватни стимули за развитие”.³³ Това може да насочи детето към дезадаптивни (насилствени, асоциални) стратегии за справяне, които се стабилизират рано, предизвикат трайни характерови изменения и трудно се променят в зряла възраст.³⁴

---

³¹ Присъда №133/30.05.2011 г. на ОС–Благоевград по НОХД №484/2009 г.

³² Присъда №64/19.12.2001 г. на ОС–Русе по НОХД №500/2001 г.

³³ Пушкарова, И., Кирилов, Г. „Видове рискови фактори”, Цит. съч., с. 59.

³⁴ Пак там.

Всички изследвани извършители произхождат от рискови семейства с нисък социален статус. Понякога семействата са слабокултурни или маргинализирани поради социално изключване (дискриминация по етнически/религиозен признак), но не е задължително. Във всичките е възприет някакъв вид насилствен модел, който или е довел до пълната деградация на семейните връзки, или ги е изкривил, като е увредил способността на детето да функционира самостоятелно извън тях. В тези семейства насилието е единствен начин на общуване – то замества автентични родителски и съпругески отношения, служи за себеутвърждаване на насилника, за контрол и власт над близките, за защита срещу реални или мними заплахи, за източник на удоволствени преживявания. Насилието е засегнало функционирането на тези семейства като социални общности – членовете им са професионално нереализирани или с посредствени постижения, бедни са, живеят изолирано и монотонно, не общуват с хора извън непосредственото фактическо обкръжение (най-много съседи), занемаряват грижите за дома и за себе си, разпространена и толерирана е алкохолната злоупотреба.

Във всички изследвани случаи насилието е било тежко, интензивно и постоянно още от раждането на дееца до извършването на престъплението, за което е осъден на доживотна изолация. Във всичките случаи насилственият начин на отглеждане е увредил необратимо психичното му здраве. В никое от семействата насилническият модел не е бил критикуван, като различни фактори са го насърчавали и изграждали в представите на детето като безалтернативен. При последващата оценка на опасността на дееца трябва да се отчита, че той не е избрал да има такъв вид детство и до пълнолетието си представлява дете в риск, нуждаещо се от държавна и обществена закрила.

Изследването потвърждава теоретичната постановка, че отглеждането в среда на домашно насилие увеличава вероятността детето – негова пряка или вторична жертва – да го възпроизведе и дори засили, когато в зряла възраст преформулира отношенията си с родителите си и създава собствени семейни връзки с трети лица.

Изследваните случаи са пример за ескалация на насилието между поколения, расли в една и съща среда на масово и постоянно практикувано насилие.

Част от изследваните семейства са непълни. Поради раздяла на родителите или смърт на единия, настъпили в ранната детска възраст на дееца, той е отгледан от другия родител – най-често майката. В конкретните случаи прилаганият от нея стил на родителстване не само затруднил ориентацията на момчето в ролята на мъжа и жената в семейството, но и сериозно му попречил да се изгради като самостоятелна личност. Прилаганият стил е свързан с насочване на нерационални очаквания и изисквания към детето, на които то не може да отговори – поставянето му твърде рано в роля на глава на семейство, проектиране върху него на житейски разочарования, емоционално отхвърляне, налагане на потребностите и волята на майката като единствено валидни и заместващи потребностите на самото дете. Най-честият ефект е обсебване на детето и въвлечането му в изключително трайни отношения на зависимост с майката.

В описаните хипотези майката е най-честата жертва или една от жертвите на престъплението, чийто мотивационен механизъм е изграден под нейното родителско влияние. Престъплението може да се насочи към друга фигура, само ако деецът изгради с последната отношения, възпроизвеждащи основни характеристики на отношенията с майката. Поради това родителските ѝ отношения с дееца ще бъдат анализирани по-подробно.

Най-често се срещат модели на майчино родителство, изградени върху отричане на конкурентни на майката семейни фигури и двойствени послания.³⁵

---

³⁵ Пак там.

Пример за съчетание на двете е начинът на отглеждане на споменатия 36-годишен рецидивист, убил майка си след дълга поредица сексуални и корисни престъпления срещу други лица.³⁶ Бащата напуснал семейството скоро след раждането му, като детските представи на дееца за него са силно компрометирани от постоянно изразяваното отрицателно отношение на майката към бащата. Деецът има брат от нейна извънбрачна връзка, чийто баща също е отхвърлен. Силно доминиращата майка компрометирала и конкуриращите я женски фигури – третото ѝ дете е осиновено момиче, отгледано в постоянни конфликти с нея и развило към нея враждебност, което в зряла възраст е напълно отделено от семейството; докато деецът е в затвора, майка му убеждавала приятелката му да го напусне, тъй като „била твърде свясна за него” (тази млада жена била единственият човек, който посещавал дееца в затвора, освен майка му).

Двойственият подход, проявяван във всички аспекти на отношението на майката с дееца в коментирания случай, се оказва основен фактор за изграждане на изключително интензивния насилнически стереотип, който той упражнява в зряла възраст, включително срещу майка му. По едно и също време тя демонстрира публично както нетърпение да живее заедно със сина си след излизането му от затвора, така и страх, че той може да я убие. Споделянето на радост от предстоящото му завръщане е съчетано с предупреждения към съседите да крият от него децата си и страховити разкази за криминалното му минало на сексуален насилник на деца. По делото има данни, че деецът изпитвал силен гняв към нея заради намесата в интимната му връзка, както и заради убеждението му, че по някаква причина вече не е предпочитаният от нея син. Той подозирал, че причината за това се корени в инцестна връзка между нея и брат му.

Този тежко нерационален родителски подход на обсебващата майка, която обективно пречи на сина си да изгради отношения и познанства с трети лица, в много голяма степен обяснява и ранно отключените престъпни прояви на сина с акцент върху сексуалното насилие към деца.³⁷ Поведението му е дезадаптивно и очертава стремеж да се ориентира в половите и междуличностните отношения и да встъпи в тях като субект, а не обект на въздействие.

В случая с убийството на 18-годишната ученичка деецът страдал от пасивно-агресивно личностово разстройство, изградено в условия на **свърхдоминиращо родителско присъствие на майката, формирало зависимост между майка и син.**³⁸ Според психиатричната експертиза така изграденият характер е склонен да създава отношения на зависимост, в които търси постоянно да бъде харесван, успокояван и обгрижван и болезнено страда от неодобрение и критика. Личността е пасивна, предпочита да функционира в рамките на установените контакти, които трудно преформулира, и не търси отношения с нови хора. Тъй като след смъртта на бащата в детската възраст на дееца майката се утвърдила като единствен семеен авторитет, според психолога тя може да стимулира преноса на изградения от нея пасивно-зависим модел в междуличностните отношения на сина си с жените в зрялата му възраст. Предположението е подкрепено с данни, че в интимната връзка с пострадалата именно последната е била доминиращата страна и това създавало между двамата зависимост.

---

³⁶ Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС- Варна по НОХД 398/98 г.

³⁷ Маджаров, Е., „Психологическо портретиране на правонарушителите“, С., 2006 г. Авторът подробно аргументира, че типичните извършителите на сексуални престъпления израстват в неблагоприятна семейна среда, в която фигурата на бащата отсъства или е слаба, за сметка на доминираща роля на майката, която ги подлага на противоречиво възпитание, емоционално отхвърляне при дефицит на внимание и родителска обич.

³⁸ Присъда №16/04.02.2009 г. на ОС-Бургас по НОХД №298/2008 г.

Насилието може да се насочи към фигурата на слабия (недоминиращ) родител, когато деецът го държи отговорен за страдания, преживяни от него в детството му или от значими за него хора. В случая, завършил с избиване на семейството на дееца (поискарите да избягат от тормоза му 29-годишна съпруга и две малолетни деца), последният е отгледан в неблагоприятна среда на тежко насилие, упражнявано върху майка му от свекърва ѝ.³⁹ Детето съпреживявало страданията на майка си и по данни от съдебно-психологичното изследване се чувствало безпомощно и искало да я защити. Бащата бил напълно пасивен към конфликта между жените и се стремил да задоволи всички желания на сина си, който още в юношеството си развил агресивен нрав и се пропил. В края на гимназиалното си образование загубил майка си, ударена от мълния, докато вървяла с него през полето. Случката дълбоко го травмирала. До навършване на 31-годишна възраст, когато бил доживотно осъден, деецът всячески тормозел баща си. Вещите лица установили болезнена зависимост от съпругата и децата му, раздялата с които породила у дееца убеждение за безсмислието на живота.⁴⁰

В други случаи **липсват и двамата родители**, като деецът е отгледан от роднини или прародители при недостиг на грижа, внимание и контрол, в съчетание с постоянно страдание от липсата на родител. Най-често тези хора носят у себе си базисно чувство за малоценност и фрустрация, имат ограничени социални умения и слаба годност за справяне. Типичен е примерът с убийството на съпругата след 22-годишен брак.⁴¹ Деецът е бил изоставен 7-годишен от родителите си след развода им е и отгледан с пренебрежение от баба си и дядо си.

Когато **и двете родителски фигури са налице**, отношенията между тях са дисфункционални, а родителският им подход към децата ги въвлеча в решаването на съпругеските конфликти или ги изключва от семейството при пряка и последователна проява на родителска незаинтересованост. В първия случай детето и единият родител са обекти на доминиращото поведение на другия родител, който се стреми да контролира всички в семейството. Във втория случай детето расте в условия на вседозволеност – без поведенчески и нравствени ограничения – или защото родителите не се интересуват изобщо от него, или защото се конкурират в опита си да го привлекат в коалиции един срещу друг (тогава обикновено то е и свръхзадоволено). В тези случаи мотивацията за престъплението е сложна, но най-често включва нетърпимост към критика и ревност, тъй като деецът е свикнал да получава безграничната отдаденост на близките си.

Така например споменатият по-горе убиец на осиновителката си е отгледан от пострадалата и съпруга ѝ (починал към датата на деянието) в условия на прекомерна снизходителност, обгрижване и задоволеност, които не се променили и след като алкохолизираният им син насочил постоянната си агресия и срещу тях двамата. Пострадалата е убита, тъй като отправила към него незначителен укор при поредното му изстъпление.⁴² В случая с отцеубийството, извършено под влияние на майката, деецът се ръководи от желание да се докаже пред нея и да си гарантира благоволенieto ѝ, което го тласка към крайни решения в конкуренцията с другата мъжка фигура в семейството. Примерът е показателен за трайно ниската критичност и голямата готовност за действие, характеризиращи поведението на субект, функциониращ в продължителна връзка на зависимост с доминиращ родител.⁴³

---

³⁹ Присъда от 19.02.2010 г. на ОС–Благоевград по НОХД №366/2009 г.

⁴⁰ Пак там.

⁴¹ Присъда №111/15.12.2003 г. на ОС–Русе по НОХД №191/2003 г.

⁴² Присъда №55/06.10.2005 г. на ОС–Силистра по НОХД №199/2005 г.

⁴³ Присъда №133/30.05.2011 г. на ОС–Благоевград по НОХД №484/2009 г.

Всички посочени примери показват **особената значимост на връзката родител – дете за формирането на насилническият модел и мотивацията на престъплението, в което той кулминира**. Може да се направи важният извод, че превенцията на домашното насилие предотвратява не само неговото възпроизвеждане в следващото поколение, а и ескалацията му в тежка престъпност както вътре, така и вън от рисковото семейство.

➤ *Типичните характерови черти на извършителя са резултат на проблемно психично здраве*. При всички изследвани случаи е налице акцентуирана личност, личностово разстройство (психопатия) – включително органично, или психиатрично заболяване.

▪ **Личностовите разстройства** са трайни дезадаптивни модели, появили се в ранна детска или юношеска възраст под въздействието на неблагоприятни психогенни ситуации и социални въздействия, с които детето не е успяло да се справи поради крехката си възраст – неправилно възпитание, включително хипопротекция и занемареност, хиперпротекция и вседозволеност, отглеждане в насилие, постоянно отсъствие на родители, отглеждане от други лица, алкохолизъм или друга зависимост в семейството, принудително натоварване в ранна възраст с отговорности на възрастен.⁴⁴ В основата им стои дисхармония и неуравновесеност или неустойчивост на психичните процеси. Поведенческите отклонения при тях са относително стабилни и затрудняват социалната адаптация, като определят антисоциалното поведение в по-тежки случаи. Те са дисфункционални стратегии за справяне, които обуславят някои и усилват проявлението на други отрицателни черти на характера, тъй като разстройват представата за норма и свързват етиката на личността с травматичните преживявания на егото.

Разстройствата не са психично заболяване, периодично се усилват (декомпенсират) или отслабват (компенсират), но не изчезват напълно, а продължават през целия живот.⁴⁵ Те са по-типичното и често срещано нарушение на психичното здраве сред изследваните извършители. **То е установено сред девет от тях и по вид е диссоциално, шизоафективно, гранично, пасивно-агресивно, тип емоционално нестабилна личност или смесено (съчетава признаци на повече от едно)**. Много често е съпътствано от развита в различна степен алкохолна зависимост, която усилва проявите му и съдейства за отключване на престъпното поведение.

Петима са със **смесено личностово разстройство**: 34-годишният убиец на двете си малолетни деца, воден от желание да нарани майка им⁴⁶; 36-годишният мъж, убил бременната си съпруга с 53 удара с нож⁴⁷; 42-годишният убиец на 21-годишната си дъщеря, която не му издала местонахождението на майка си⁴⁸; 45-годишният убиец на баща си под влиянието на майката⁴⁹; 48-годишният убиец на бившата си съпруга, с която се развел преди 30 г. и в последните две години от живота ѝ отново се събрали.⁵⁰

⁴⁴ Гайдарова, Р. „Разстройство на личността в зряла възраст (психопатии)“ – В: сп. „Психиатрия“, под редакцията на Дрозда Писева, издание 2005 г., Медицинско издателство „Арсо“.

⁴⁵ Съгласно Международната класификация на болестите на Световната здравна организация, Издание X (МКБ10), личностовите разстройства са параноидно, шизоидно, диссоциално, емоционално нестабилна личност (включително граничното личностово разстройство – „borderliner“), хистрионно, ананкастно (обесивно-компулсивно), тревожна (избягваща контакти) личност; зависима личност; смесени и други разстройства на личността.

⁴⁶ Присъда №426 от 18.12.2003 г. на СГС по НОХД №1835/2002 г.

⁴⁷ Присъда №79/14.09.2011 г. на ОС–Силистра по НОХД №196/2011 г.

⁴⁸ Присъда №6/19.02.2004 г. на АС–София по НОХД №942/2003 г.

⁴⁹ Присъда №133/30.05.2011 г. на ОС–Благоевград по НОХД №484/2009 г.

⁵⁰ Присъда №176/22.12.2009 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №894/2009 г.

В разстройството на първия водещи са нарцистичните и хистрионните прояви, които засилили болезнеността на съпругеската раздяла на фона на усещането, че „някой е виновен за провала в семейния му живот”.⁵¹

При убиеца на бременната съпруга разстройството включва основните черти на емоционално неустойчивата личност, диссоциалното и хистрионното разстройство.⁵² Личността му, според вещите лица, се характеризира със социална дезадаптация, настойчивост, лекомислие, самохвалство, несъобразяване с общоприети норми на морал и поведение. Липсва самоконтрол, поведението е импулсивно, конфликтно и непредсказуемо, особено в тесен кръг, а постъпките – асоциални. В работата си е ниско продуктивен и с неустойчива приспособяемост. Сприхав и отмъстителен. Не признава авторитети, враждебен е към родителите си и се стреми да решава проблемите си без тяхната помощ. Отношенията с противоположния пол са неустойчиви. **Алкохолната употреба** е отключващ фактор при повечето прояви на насилие. Мотивът за престъплението е продължително развивала се ревност. Моралът на пълното подчинение, който налага в семейство си, е в основата на трайната насилствена концепция, доминираща в междуличностните му отношения.

В характеристиката на отцеубиеца акцентът е поставен върху избухливостта му.

Личността на последния в списъка убиец на бившата съпруга е описана от вещото лице като маниерна, с показна, но повърхностна емоционалност, недоверчивост и агресивна претенциозност спрямо околните, които са предпоставка за конфликтност, емоционална възбудимост и непредсказуемост на постъпките при ниска самокритичност и самоконтрол, безразличие към чувствата на другите, стремеж към налагане чрез сила, с изразена враждебност и агресивност, игнориране на социалните норми и неспособност за изживяване на вина.

С **диссоциално разстройство** са 50-годишният двукратно разведен безработен акоголик (системно тормозещ двамата си родители, при които живеел преди да бъде осъден за убийството на 76-годишния си баща⁵³) и 56-годишният пенсионер, убил снаха си.⁵⁴ И за двамата по делата липсват данни за произхода на разстройството.⁵⁵

Характеристиката на първия е подробна с оглед връзката на алкохолната злоупотреба с проявите на диссоциалната личност. **Ранно развитият алкохолизъм** провалил трудовата реализация на дееца, двата му брака и връзките му с трите му деца и го докарал до „неангажиран, безотговорен начин на живот, без лична обвързаност и грижи за семейството”.⁵⁶ Алкохолният афект предизвиквал силно агресивни прояви на насилие към близките. Според експертизата деецът трайно не зачита законовите и социални норми. Алкохолно обусловената агресия се дължи на ниския фрустрационен

---

⁵¹ **Заключение на съдебната психологична експертиза, Присъда №426 от 18.12.2003 г. на СГС по НОХД №1835/2002 г.**

⁵² Според МКБ10 смесеното личностово разстройство включва черти от няколко от разстройствата, но без преобладаване на определен набор от симптоми, който би позволил по-точна диагноза или включва предизвикващи безпокойство личностови промени, които не се класифицират сред познатите разстройства и се преценяват като вторични по отношение на основната диагноза на съпътстващо афективно или тревожно разстройство.

⁵³ **Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г.**

⁵⁴ **Присъда №64/19.12.2001 г. на ОС–Русе по НОХД №500/2001 г.**

⁵⁵ Съгласно МКБ10 в него се включват антисоциалните и асоциалните личностови разстройства и се характеризира с несъобразяване със социалните норми и задължения, с липса на съчувствие към другите, емоционална студенина и склонност към насилие, както и невъзможност за създаване на близки взаимоотношения. Лицата проявяват импулсивни действия и враждебност, липсва им чувство за вина. Трудно коригират поведението си, лишени са от чувство за отговорност и са необикновено жестоки, като проявяват унизителни действия спрямо околните. Агресивните им реакции, съчетани с алкохолна или друга злоупотреба, са причина за извършване на тежки престъпления.

⁵⁶ Доклад за осъдения на ИСДВР при затвора от 2014 г.

праг и постоянната раздразнителност, типични за този вид личностово разстройство, които способстват за бързото развитие на мотивация за всякакъв род насилствени прояви, а те с времето се утвърждават като траен поведенчески модел. Устойчивостта му е подкрепена и от неспособността на тези лица да изпитват емпатия спрямо хората, които нараняват, и типичното за тях прехвърляне на вината за тяхното поведение върху околните. Те не могат да учат от минал опит и повтарят вече възприетите от тях стратегии за справяне, дори когато интелектуално ги оценяват като неправилни. Устойчивостта на тези стратегии дава възможност насилственият модел да ескалира по честота и интензивност на проявите. В конкретния случай непосредственият мотив е посочен от вещите лица и съда като ревност, изразяваща се в усещане за малоценност, пряко свързано с маргиналният социален статус на дееца.

Пенсионерът, убил съпругата на сина си, воден от натрапчивата идея, че тя краде и продава книги и вещи от дома му⁵⁷, е единственият сред изследваните лица, чието личностово разстройство е **развито на основата на доказана мозъчна увреда** (органично), която засяга емоциите, потребностите и подтиците. Съдебната експертиза описва установените особености на дееца -- променливо поведение, лесно раздразнителен, с краткотрайни изблици на гняв и агресия, мнителен, с параноидни нагласи. Всичките са черти, типични за този тип разстройство, което е диагностицирано с точност в затвора. В много голяма степен мотивацията за престъпното деяние произтича именно от натрапчивото фиксиране на лицето по отношение на жертвата. Мъжът криворазбрано възприема действителността, пречупва поведението на другите през собствените си компрометирани когнитивни способности. Формирането на умисъла е в много голяма степен свързано с мотива за отмъщение – егото на субекта е било накърнено от действията на снахата, от друга страна обаче е налице и страхът, макар и фантазен, който провокира бързо решение и пристъпване към изпълнение с цел предотвратяване на евентуални нови материални вреди и накърняване на доброто име и честта на осъдения. Страхът и нуждата от отмъщение провокират агресия, която с оглед конкретната ситуация ескалира до тежка форма на насилие.

С гранично личностово разстройство⁵⁸ е 36-годишният сексуален престъпник, убил 83-годишната си майка⁵⁹, а убиецът на 18-годишната ученичка – с **пасивно-агресивно**.⁶⁰

Прави впечатление, че описанията на личността на осъдените в съдебните психиатрични и психологични експертизи по изследваните случаи обстойно възпроизвеждат описанието на диагнозата на съответното личностово разстройство, като липсват или почти липсват признаци, които са в допълнение или отклонение от диагностичните.⁶¹ В същото време **липсва всякаква индикация, че текстът в експертизата е цитат от МКБ10**. В някои случаи **диагностичният критерий е поднесен не само като характеристика на личността, но и като експертна прогноза за предстоящото поведение на лицето** – „престъпленията, извършвани от такива

⁵⁷ Присъда №64/19.12.2001 г. на ОС–Русе по НОХД №500/2001 г.

⁵⁸ Това са емоционално нестабилни личности, с неясна или нарушена представа за себе си, за собствените си цели и предпочитания (включително и сексуални), преживяли много силна травма в първите месеци след раждането си и формирани като крайни личности с черно-бели възприятия за околните и способност за светкавична негативна преценка по най-незначителен повод. Импулсивни са и се подават на чувствата и влеченията си, които често надделяват над разума.

⁵⁹ Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД №398/1998 г.

⁶⁰ Присъда №16/04.02.2009 г. на ОС–Бургас по НОХД №298/2008 г.

⁶¹ Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г., Присъда №176/22.12.2009 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №894/2009 г., Присъда №79/14.09.2011 г. на ОС–Силистра по НОХД №196/2011г., Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД №398/1998 г.

лица, са безсмислено жестоки и непланувани”, „психопатите [са] трудно вградими в социалната среда и недостатъчно гъвкави в своите взаимоотношения”, представляват „тежест за обществото с тяхната агресивност и брутални действия”, „прекалено устойчиви в своето поведение, те често смушават обществения ред.”

Това не позволява да бъде направен извод в каква степен конкретните осъдени са редки случаи на свръхтипично проявление на разстройството от съответния вид или просто експертната оценка страда от недостиг на индивидуализация. Във всички случаи тези експертизи са направили голямо впечатление на съда и са оказали сериозно влияние върху решението му да наложи доживотна изолация на дееца.

■ При шестима осъдени експертните оценки не установяват никакви нарушения на психичното здраве, както по време на процеса, така и след влизане на присъдата в сила. **Характеристиките обаче, давани от вещи лица и експерти на затвора, изброяват много от типичните диагностични критерии на някои от личностите разстройства** (най-често диссоциалното). Това са извършители, при които или по някаква причина не е установено с категоричност личностово разстройство, или става въпрос за т. нар. „акцентуирана личност“ – тя има някои основни черти, характерни за определено личностово разстройство, но те не са изразени или развити в необходимата степен или не са налице всички. Поради това социалната адаптация е по-слабо увредена, а деецът има повече ресурси за поправяне при равни други условия. Въпреки това тези извършители функционират по начин, който по принцип е идентичен с начина на функциониране на осъдените с личностови разстройства. При всички са налице нарушения в емоционално-волевия контрол, обидчивост, тревожност, импулсивност, социална и личностова незрялост, а стратегиите за разтоварване на натрупаното напрежение са дисфункционални и агресивни. При всички мотивът за престъплението е основно ревностен, преживяван като отхвърленост или малоценност.

Така например убиецът на трите момичета е описан с някои водещи признаци на шизоидната личност – циничен, отчужден от реалността, със свръхчувствителни реакции към чуждото поведение, кумулиращ афекти на основата дори на собствените си мисли, склонен да натрупва много отрицателни чувства като яд и гняв, които проектира върху околните и това отключва несъразмерни реакции.⁶² Личността на убиеца на 29-годишната съпруга и двете им деца е описана като малоценностно-нарцистична, неуверена и импулсивна с някои от основните признаци на диссоциалното разстройство. Като „асоциална” е определена личността на убиеца на осиновителката, описан още като конфликтен, непредсказуем, неуравновесен, необяснимо жесток, негоден да спазва норми, абсолютно несамокритичен.⁶³

■ Останалите четирима осъдени страдат от хронично протичащо психично заболяване, закономерно водещо до задълбочаваща се промяна на личността и инвалидизация.⁶⁴ При трима от тях това е **параноидна шизофрения**, а при един – **шизоафективна психоза от гневно-маниен тип**.

---

⁶² Присъда №59/15.05.2011 г. на ОС – Варна по НОХД №462/2001 г.

⁶³ Присъда №55/06.10.2005 г. на ОС–Силистра по НОХД №199/2005 г.

⁶⁴ Шизофренията се характеризира най-общо с качествени и характерни отклонения в мисловния процес, възприятията, волевата сфера, емоциите и вниманието. Най-често се проявя с постоянни халюцинации от различни сетивни модалности, развитие на различни налудности, преживявания за вмязане на думи в потока на мисли, с нецеленасочена възбуда или ступор. Негативната симптоматика включва постепенно обедняване на речника, забавяне на мисълта и речта, емоционално изравняване, загуба на вътрешна мотивация за работа, полагане на грижи за себе си, включително лична хигиена. Загубата на подтици тласка болните към пълно затваряне в себе си, до загуба на поривите за каквато и да била социална активност. Заболяването се развива при комбинация от генетични и микросоциални фактори,

Само при един от шизофрениците заболяването е било известно на съда, който го осъдил на доживотен затвор⁶⁵.

При останалите трима състоянието е диагностицирано за първи път скоро след влизане на присъдата в сила⁶⁶, като единият е осъден на доживотен затвор без замяна. Този 35-годишен мъж, убил съпругата си, нейните родители и дядо⁶⁷, е описан в експертната като напълно психично здрав, просто „с ниска култура и отмъстителен характер”. Видно от мотивите към присъдата, експертната теза за непокътното психично здраве убедила съда в изключителната обществена опасност на подсъдимия, тъй като за лице без психични проблеми инкриминираното деяние наистина изглежда необяснимо чудовищно. Само месец след осъждането болният е диагностициран с напреднала параноидна шизофрения и лекуван за първи път. Множеството епикризи до момента показват трайно протичане, без изгледи за подобряване с многократно хоспитализиране и периоди на прекъсване на изтърпяването поради изпадане в невменяемост.

Поведенческите отклонения при осъдените от тази група са обусловени от заболяването, дори в случая, в който то е било лекувано преди осъждането. Болестта поражда или изостря ирационални страхове на болния, че околните са злонамерени или го отхвърлят. На тази основа израства криминалният мотив, свързан с ревност и страх от възможна загуба на близки, към които е привързан – съпругата, децата, родителите.

Компрометираното психично здраве се формира извън волята на субекта в резултат на редица фактори, върху които той не може да вие. В същото време то определя личностови черти, нагласи и начин на функциониране с пряко отношение към престъпната мотивация. Както личностовото разстройство, така и психичното заболяване в много голяма степен улесняват умисъла, а това им придава юридическо значение на смекчаващи обстоятелства. Престъплението може и да е извършено от вменияемо лице, но нарушението на психичното здраве формира мотивационния терен, като изкривява представите за действителността.

➤ **4.3.** Анализът показва, че съществен отключващ престъплението фактор е **поведението на жертвите и на третите лица, които са в позиция да насърчат или обезсърчат насилническия стереотип.**

Насочеността на насилствения модел на деца към родител или към друг близък зависи от степента на еманципираност от доминантна родителска фигура.

В изследваните случаи, в които деецът не е успял да формира собствено семейство – не е имал сериозни интимни връзки, те са се разпаднали относително рано или имат формален характер и деецът е равнодушен към насрещата страна, която не обект на насилие или то не е интензивно – това се дължи на **предимството на връзката с родителя.** Най-често не е преустановено съжителството с него и то е

включително бит, употреба на наркотици, пренатални стресори. Характеристиките на родителската среда не са основен фактор, но родителската подкрепа облекчава съществено болестната симптоматика в сравнение с болни, които са отгледани от критични или недружелюбно настроени родители или в деградирала семейна среда.

⁶⁵ Присъда №36/25.06.1999 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №81/1999 г. Деецът убил двамата си родители. Много се дразнел, че според него прекомерно помагали материално на сестра му и нейните деца, а него пренебрегвали. Към момента на деянието бил в ремисия, като за последно бил лекуван пет години по-рано и оттогава не бил преглеждан и не вземал лекарства.

⁶⁶ Присъда №17/10.09.1997 г. на ОС–Видин по НОХД №97/1997г., Присъда №11/07.02.1996 г. на ОС–Пловдив по НОХД №118/1995 г., Присъда №111/15.12.2003 г. на ОС–Русе по НОХД №191/2003 г.

⁶⁷ Присъда №11/07.02.1996 г. на ОС–Пловдив по НОХД №118/1995 г.

източник на мотивите и контекстът на престъплението⁶⁸ или родителската власт върху деeca е съхранена въпреки физическото отсъствие на родителя.⁶⁹

В тези случаи **типичната жертва е именно обсебващият родител, като престъплението има психологическо значение на еманципация и е дезадаптивна стратегия за утвърждаване на личностова автономност.** Такива са всички изследвани майцеубийства, включително убийството на осиновителката. Във всички тях бащина фигура липсва най-малкото през последните години преди престъплението. В много показателния пример с 36-годишния деец с минало на сексуален престъпник амбивалентното отношение на майката служи не само за стабилизатор на насилствения стереотип на сина, но и за отключващ фактор.⁷⁰

Прекомерната снизходителност и посветеност на нуждите на детето съдействали убиецът на осиновителката да се оформи като неконтролируем, неподчиняем, конфликтен, избухлив и изключително агресивен. Нещата се влошили след несполучливо лекувана детска психотравма. Почти не ходел на училище и скитал безпосочно, но осиновителите не променили подхода си дори след като в честите пристъпи на агресивно пиянство постоянно се карал с тях, трошал покъщнина и възприел „напълно асоциален” стил на поведение, включващ патологични сексуални и поведенчески отклонения. След последното му освобождаване от затвора, когато осиновителят му вече бил починал, се установил да живее при пострадалата. Работел епизодично, през останалото време лентяйствал, организирил пиянски и сексуални оргии, периодично тормозел и биел пострадалата по незначителни поводи, а тя безпрекословно изпълнявала битовите му прищевки. И така до датата на деянието, когато я удушил заради отправена към него незначителна забележка.

В много по-редки случаи с **престъплението деецът препотвърждава контрола на обсебващия родител.** Макар сред изследваните случаи да има само един пример⁷¹, той е типичен за насилие при родителски конфликт, водещ до появата на враждуващи лагери в семейството. **Конфликтът между родителите пречи да се прояви конфликтността между родителя и коалираното с него дете, като агресията, породена от тази силна зависимост, се проектира върху другия родител.** Теоретично, отстраняването на конкурентната родителска фигура заличава възможността за пренос на насилието и то започва да се проявява и да ескалира в отношенията на детето с родителя, който го фаворитизира. Това развитие на модела е спряно с изолирането на деeca от семейната среда след осъждането му на доживотен затвор.

Когато доминираща родителска фигура няма (най-често никога не е имало), деецът създава относително трайни семейни връзки и насочва престъплението главно срещу брачния си партньор – като децата в семейството са „попътни” пострадали – или към слабата родителска фигура, която не е успяла да защити деeca от агресията на другия родител или на друг член на семейството. Примери бяха коментирани по-горе. Мотивацията за тези посегателства е сложна и произтича от

---

⁶⁸ Всички изследвани майцеубийства.

⁶⁹ Деецът, който в конфликта на родителите си взема страната на майка си и убива баща си, живее в чужбина десет години, през които обущува само с майка си, но рядко и само чрез писма.

⁷⁰ **Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД №398/1998 г.** Вечерта на убийството при скарване с майка си, чиято хигиена деецът намирал за недостатъчна, той ѝ нанесъл побой и заспал. Тя отворила на полицаите, пристигнали по сигнал на съседите, едва след като го събудила и го накарала да избяга през балкона. Пред полицаите заявила страх от сина си, но не изпълнила съвета им да заключи вратата и да не го пуска да влезе. Вместо това обиколила съседите, на които показала белезите от побоя, с молба да не се месят, ако чуят нов скандал. Когато деецът се прибрал, скандалът се възобновил и ескалирал в душене и пребиване на пострадалата до смърт.

⁷¹ **Присъда №133/30.05.2011 г. на ОС–Благоевград по НОХД №484/2009 г.**

създадени в родителската връзка с майката представи и очаквания на дееца за половите роли в семейството, сред които отчетливо се откроява представата за недопустимост на раздялата.

Типичен пример е убийството на 18-годишната ученичка. Връзката ѝ с дееца имала формата на зависимост, аналогична на връзката с майката. Отгледан в семейството си като единствената мъжка фигура, отрано натоварен с функциите на глава на семейство и до момента без опит в интимните отношения, деецът нямал други представи за половите роли в семейството, освен създадените в контакта му с майката. До решението за раздяла пострадалата стигнала поради умножаващите се прояви на обсебваща ревност и недоволство на дееца, провокирани от несбъдналото се очакване приятелката му да му е също толкова посветена, колкото и майка му. Конфликтността се засилила, след като пострадалата направила опити да преустанови връзката. В този период той заплашвал със самоубийство – ярка изява на тежко емоционално насилие, но и израз на представите за „вечност“ на връзката. Според вещото лице деецът има мрачен и раздразнителен характер и е особено враждебен към близки, които го изоставят, отблъскват или пренебрегват, тъй като това води до натрупване на негативен афект, годен да ескалира при най-незначителен повод. Убийството е извършено като реакция на силна фрустрация, предизвикана от ескалация на отхвърлящото поведение на пострадалата.

Развитието на насилствения модел зависи на второ място от продължителността и динамиката на отношенията на дееца с пострадалия. По начало семейно-родственият им характер предполага дълготрайност и е традиционно свързан с множество стимули и за двете страни да избегнат окончателна раздяла. В тази посока действат патриархални и културни модели, предназначени да заздравяват семейството, социалната изолация на семейства с развити насилствени модели, която лишава членовете им от житейски перспективи извън семейната общност, безкритичната или незаинтересована позиция на близките и други трети лица и др. Самият насилствен модел изгражда **силни връзки на зависимост**, които са подробно изследвани от психологията и няма да бъдат специално коментирани тук.⁷² Важното за целите на това изследване е, че **колкото повече време минава, толкова по-трудно става както преформулирането на основани на насилие отношения в ненасилствени, така и тяхното преустановяване.**

За динамиката на насилието **голямо значение има поведението на жертвата.** Насилственият модел не може да се изгради без нейното обективно съдействие, изразено по различен начин според ролята ѝ във връзката.

Когато жертвата в изследваните случаи е родител, тя самата е била в позицията на насилник, който в периода на израстване и съзряване на дееца е бил прекомерно изискващ, наказващ, пренебрегващ, незачитащ, недоволен и т.н. и с това е увредил способността на детето си да функционира конструктивно и адаптивно. Връзката с родителя е компрометирана от травматични преживявания, обусловени от прилагани в миналото дисфункционални и ирационални методи на родителстване. Ролите се преобръщат, когато в зряла възраст деецът търси да преформулира отношенията с родителя, тласкан от потребност за еманципация, която обективно е затруднена. Тези извършители нямат собствени семейства и приятелски кръг, не работят нищо, почти всичките са алкохолици, най-често имат тежко обременено престъпно минало и разчитат за издръжката си на пострадалия родител, в чийто дом

---

⁷² Само ще споменем например икономическата и психическата зависимост, свързани в изследваните случаи с ограничаване и контролиране на доходите (включително тайно разпродаване на семейни вещи) и на връзките на жертвите с лица, различни от насилника, заплахите му за саморазправа или самоубийство или обещания за поправяне, изолиране на семейството чрез конфликти с роднините.

повечето живеят. Насилието, насочено от порасналото дете към остаряващия родител, следва компесанторен механизъм за преодоляване на останалото от детството усещане за непълноценност, отхвърленост, липса на разбиране и недостатъчна обич.

Мотивацията на посегателствата израства върху кумулиран афект, отключен от конкретна личностова особеност или навик на родителя – занемарена лична хигиена на родителя, представи на дееца, че фаворизира друг член на семейството и др. Изпълнителните деяния не са свързани с деперсонификация, но бунтът на насилника спрямо онзи, който е в основата на личностовото му формиране, проличава особено ясно в екстремния вид на насилието. Умъртвяването се изразява в душене или продължителен побой, но целостта на тялото е запазена и деецът изоставя местопрестъплението веднага след убийството.⁷³ Почти всички изследвани извършители на майцеубийство/отцеубийство утихват в периода на изтърпяване на наказанието и агресията в поведението им съществено намалява по начин, който не може да бъде свързан само с ефекта на наказанието.

Когато жертвата е брачен или интимен партньор, в началото на връзката той или е заместил родителя като доминираща отношенията фигура, или не се е противопоставил ефективно на насилствения стереотип на дееца. Продължителността на връзката се определя от скоростта, с която ескалира насилието, и пряко зависи от момента, в който жертвата ще окаже съпротива по начин и във форма, които ще отключат крайно насилие от страна на дееца.

Продължителността зависи и от стратегиите на жертвата да се приспособи. В повечето случаи те са приоритетно изградени върху подчинение. Едва след ескалиране на насилието над капацитета на жертвата да го толерира, включително при насочването му към децата, тя преминава към съпротива чрез бягство. Механизмът изисква време и в повечето изследвани случаи убийството е сложило край на дълги брачни или бракоподобни отношения, свързани с раждане и отглеждане на деца.

Когато жертвата не е склонна да се покорява, тя прибегва до раздяла относително по-бързо, като поведението ѝ рядко включва криене и търсене на убежище и по-често включва открита конфронтация с дееца. В тези по-редки случаи самият деец най-често няма опит в дълги връзки поради своята младост и малко от тези връзки имат формата на съжителство. Престъплението отново е финалът на стратегията на дееца да не допусне да бъде изоставен, предхождан от недълъг период на преследване и неуспешни опити за силово възстановяване на отношенията с пострадалата.⁷⁴

---

⁷³ Единственото отклонение от този механизъм е корисното убийство на бащата на дееца, извършено на 07.12.1991 г. – месеци след убийството на съпругата, с която деецът бил в развод (Присъда №16/11.05.1993 г. на ОС–Габрово по НОХД №2/1993 г.). Различното в този случай е връзката на мотивацията с характерова промяна у субекта, настъпила най-вероятно след травма на главата в зряла възраст, а не с дисфункционално родителство.

⁷⁴ **Най-кратката връзка сред изследваните случаи е шестмесечно съжителство между 31-годишния деец и 29-годишна жена, майка на малолетен син от предходна връзка** (Присъда №17/10.09.1997 г. на ОС–Видин по НОХД №97/1997 г.). И двамата принадлежали към малцинствена общност, в която не е прието жената да не се намира под грижите и закрилата на мъж. Деецът бил многократно осъждан още от непълнолетна възраст за кражби, хулиганство и отклонение от военна служба. Бил формиран в неблагоприятна семейна среда, наситена с неразбирателство, кавги, физически и психически тормоз, които рано стабилизирали толкова интензивни насилствени стратегии, че „дори майка му се страхувала от него“. Не работел. Почти постоянно пиел и нанасял тежки побои на пострадалата и детето ѝ, в резултат на което тя правела постоянни опити да си тръгне и заговорила за самоубийство. В новогодишната нощ между 31.12.1996 г. и 01.01.1997 г. била убита чрез брутален продължителен побой, провокиран от поредния ѝ опит да избяга. Деецът я настигнал в момента, в който се качвала с детето си на влака, като ѝ попречил да се хвърли на релсите в пристъп на отчаяние. Началникът на гарата ги изгонил, тъй като тичала и викала, че деецът е въоръжен и иска да я убие. Това му позволило да я отведе в дома на майка си и интимния ѝ партньор, с които живеел. Тези лица избягали, щом го видели, но не потърсили помощ.

Бягството на жертвата в никой от изследваните случаи не е ефективно. Всички жертви продължават да общуват с дееца и след заявката си за раздяла или не успяват да довършат чисто физическото си бягство. Така например 18-годишната ученичка приемала да се среща и общува с дееца, включително в нощта на убийството си, въпреки опитите да преустанови връзката и словесните изявления за раздяла. Във всички изследвани случаи именно в този етап на недовършена раздяла е реализирано престъплението, което показва в каква **висока степен всеки опит за разрушаване на основи на насилие връзки е едновременно тежкотравматичен за дееца и рисков за жертвата**. Изводът е изключително важен за защитата и подкрепата, която в такъв момент жертвата трябва да получи и **показва защо жертвите отлагат раздялата**, дори когато тя е била обективно възможна на много по-ранен етап.

Извършените при такива обстоятелства убийства се отличават със своята жестокост и със засягането на други лица като преки (също убити) или косвени (свидетели на убийството) жертви. Понякога убийствата са планирани. Само в тази група се срещат крайни форми на деперсонафикация на жертвите, включващи умъртвяване чрез изгаряне, нанасяне с голяма сила на необичайно многобройни прободни рани, включително прерязване на гърлото, разчленяване на тялото и други методи, обезобразяващи и накърняващи целостта му.⁷⁵ Обяснение за тази особеност в сравнение с убийствата на родител може да се търси в спецификата на ревностната реакция на домашния насилник, както и в отношението му към връзката с нея. В реакцията спрямо интимния партньор не става въпрос само за силна ревност, в тези отношения раздялата никога няма за дееца значение на саморазправа с потисника от детството, поради което дори несъзнавано не е желана. Напротив. Тя директно потвърждава негативните вярвания на дееца за собствената му личност и го отхвърля по начин, който не му е познат в отношенията с родителите, източник на насилническия модел. **Раздялата никога не е реална стратегия на пострадалия родител**. Дори конфликтите и привидното отхвърляне на детето представляват методи за провокиране на страх от изоставяне и задържането му в отношенията на зависимост. Деецът няма житейски опит с истинската раздяла, всичките му стратегии са организирани да не я допуснат и затова тя предизвиква крайни емоционални реакции.

Когато връзката се разпадне и насрещната страна се озове извън прекия физически контрол на дееца, провокираната от раздялата агресия се **пренасочва към други членове на семейството, с които деецът е в контакт**. В представите му те са солидарни с раздялата – пречат на връзката да се възстанови или са допринесли някак за рухването ѝ – или чрез посегателството върху тях деецът може емоционално да достигне до насрещната страна, като я уязви. Такива най-често са децата, родени във връзката.⁷⁶

На трето място, механизмът на деянието се влияе от реакциите на микросредата към проявите на насилие на дееца. Във всички изследвани случаи е установено отсъствие на ефективна критичност.

Особено внушителен е случаят с убийството на 29-годишната бременна съпруга на дееца, при който е налице пасивно солидаризиране на близките с насилника. Макар чудовищното му поведение към цялото му семейство да не е било одобрявано, той никога не срещнал открита или категорична съпротива, укор или противопоставяне. **Майката на убитата и бащата на дееца, които били чести свидетели на**

---

⁷⁵ Присъда №16/11.05.1993 г. на ОС–Габрово по НОХД №2/1993 г.; Присъда №16/04.02.2009 г. на ОС–Бургас по НОХД №298/2008 г.; Присъда №23/2006 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №45/2005 г.; Присъда от 16.06.2003 г. на СГС по НОХД №1415/2002 г.

⁷⁶ Присъда №6/19.02.2004 г. на САС по НОХД №942/2003 г., Присъда №426/18.12.2003 г. на СГС по НОХД №1835/2003 г.

преживяването от нея, понякога подслонявали нея и децата, но не им предлагали никаква житейска алтернатива и не реагирали на натиска на дееца да ги върне при себе си. Това допринесло за утвърждаването на насилието, тъй като създадо контекст на безкритично микросоциално приемане и субективно убеждение за обреченост на всеки опит за спасение.

При тези условия административните мерки, предприети за защита на жертвите по Закона за защита от домашно насилие, се оказали напълно неефективни. Била издадена заповед, задължаваща дееца да се въздържа от домашно насилие, и забрана да се приближава за срок от 6 месеца до жилището, училището, магазина и парка до дома на майката на убитата, където известно време тя и децата се приютили при поредното си бягство. Опитът ѝ да започне интимна връзка с близък до семейството мъж, който се опитвал да ѝ помогне, се провалила, след като този мъж заминал за дълго. Липсата на ясна позиция на близките довела до това, че деецът отново си върнал семейството и малко след това извършил убийството.

Убийството, извършено в новогодишната нощ на 1996 г. срещу 1997 г. вероятно е можело да бъде предотвратено, ако началникът на гарата във Видин не бе изгонил викащата за помощ млада жена с малко дете, направила току-що опит да се хвърли пред влака, виждайки дееца. Както и ако майка му и мъжът ѝ, побягнали при съседите, бяха потърсили от тях или от властта помощ.⁷⁷ Същото се отнася до умъртвяването на 76-годишния обездвижен след злополука баща на 50-годишния алкохолик, системно пребивал родителите си. На 18.05.2004 г. по време на нападението срещу майка си бил прекъснат от съсед, който позвънил с предложение да го наеме да му свърши услуга. Този съсед чул виковете на пострадалата, която направила опит да се отскубне от сина си и да потърси от него помощ, но си тръгнал, без да направи или каже нещо. През това време деецът със сила и виковете върнал майка си в къщата, където побоят прераснал в убийство.⁷⁸

В други от описаните случаи заплахите, които в крайна сметка извършителят реализирал с деянието, са постоянно и агресивно изговаряни в продължителен период преди извършването му (седмици и дори месеци) пред различни лица. Нито пострадалите, нито близките им реагирали по някакъв начин или реагирали противоречиво.⁷⁹ Такава реакция отсъства в многократно цитираните случаи на убийството на трите момичета, на 83-годишната майка и на осиновителката, въпреки широката известност на упражнявания от извършителите тормоз спрямо пострадалите.⁸⁰

ПРИЧИННОСТ МЕЖДУ СРЕДАТА, В КОЯТА Е ОТГЛЕДАН ИЗВЪРШИТЕЛЯТ, И МОТИВА ЗА ПРЕСТЪПНОТО ДЕЯНИЕ

V. Във всичките 20 изследвани случая съдът не е извел изрично и не е обсъдил причинността между основния криминогенен фактор (средата на отглеждане), формираната в резултат на това личност на осъдения и развилия се във връзка с това мотив за извършване на престъпното деяние при индивидуализацията на отговорността.

---

⁷⁷ Присъда №17 от 10.09.1997 г. на ОС–Видин по НОХД №97/1997 г.

⁷⁸ Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г.

⁷⁹ Присъда №11/ 07.02.1996 г. на ОС–Пловдив по НОХД №118/1995 г., Присъда №176/22.12.2009 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №894/2009 г.

⁸⁰ Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД 398/1998 г.

В някои случаи това се дължи и на **недостатъчно прецизна или направо погрешна психологична и психиатрична оценка** на подсъдимия.

Като не изследва изобщо или не изследва с необходимата задълбоченост тази среда, съдът в много от случаите се затруднява да достигне до правилно и разумно обяснение на произхода на поведенческите отклонения на дееца. Това се отразява на изводите му за обществената опасност на личността, която при отсъствието на такова обяснение започва да изглежда необяснимо заплашителна, а действията ѝ – непресказуеми. В резултат на това страда и анализът на мотивацията и механизма на деянието, които са проява на деформациите в интересите и ценностните ориентири на извършителя. При наличие на такъв анализ съдът би могъл отчетливо да проследи произхода и закономерностите на насилническия модел, за да може да отговори на основния въпрос при налагането на двете най-тежки наказания – дали опасността на извършеното е изключителна и дали целите на наказанието могат да бъдат изобщо постигнати.

За „нормални“ съдът приема семействата, в които са формирани убийците на 18-годишната ученичка и 7-годишната доведена дъщеричка. И двамата са описани в цитираната от самия съд експертиза като асоциални характери, формирани в рискова семейна среда. Първият е с личностово разстройство, а за втория има данни за временно изоставане в развитието поради неблагоприятно отглеждане.⁸¹

Изводът за нормалност при такива данни променя съдебните и обществените представи за поведенческите избори, които деецът е могъл да направи преди и във връзка с деянието, както и за възможността при смяна на средата да промени житейските си стратегии (да се поправи и превъзпита по смисъла на чл. 36 от НК). Колкото по-необясними са тези избори, толкова по-неподатлива на превъзпитателно третиране изглежда личността, дори в младежка възраст. **Практиката няма единна позиция дали младеж в началото на 20-те си години със силно ограничен от семейството жизнен опит и скромно образование може да бъде поправен.** В някои случаи чистото съдебно минало, младата възраст, формираното в семейството личностово разстройство са изрично отречени от съда като смекчаващи обстоятелства⁸², а в други нарушеното психично здраве е отчетено като отегчаващо обстоятелство.⁸³

В този смисъл в 10 от 20-те изследвани случая е допуснато непълноценно „разясняване на съществените обстоятелства по делото, отнасящи се до личността на обвиняемия“, сред които „сведения за материалното му и семейно положение, обкръжението, средата и условията, при които е живял и живее, поведението му преди и след извършването на деянието, произхода, социалното положение, съдебното минало и други сведения, които имат значение за отговорността му“.⁸⁴ Задължителните указания на върховната съдебна инстанция изискват съдът да „отдели нужното внимание както по отношение изясняване в пълнота на обстоятелствата, касаещи фактическата обстановка, но и за изследването в пълнота и на обстоятелствата, свързани с личността на извършителя“. **„По този начин изводите на съда, особено постановявайки най-тежките наказания у нас, ще бъдат много по-убедителни и категорични“** (курс. авт).

⁸¹ Присъда №7/02.03.1997 г. на СОС по НОХД №182/1998 г.

⁸² Присъда №16/04.02.2009 г. на ОС–Бургас по НОХД №298/2008 г.; Присъда №79 от 14.09.2011 г. на ОС–Силистра по НОХД №196/2011 г.; Присъда №36/25.06.1999 г. на ОС–Стара Загора по НОХД №81/1999 г.

⁸³ Присъда №55 от 06.10.2005 г. на ОС–Силистра по НОХД №199/2005 г.; Присъда №71/24.11.1998 г. на ОС–Варна по НОХД №398/1998 г.

⁸⁴ Точка 1 от ППВС №3/14.12.1953 г. на ВС, изменено с ППВС №7/06.07.1987 г. относно събирането на доказателства за личността на обвиняемия.

Критики могат да бъдат отправени и към **анализа на отношенията на извършителя с жертвите му**. Както бе многократно подчертавано, те са в основата на мотивационния механизъм на деянието, на избора на метод и средства за извършването му, както и на жертва. Когато е посегнато на родителска фигура, тези отношения са източник на поведенческите стереотипи на деца. Парадоксалното е, че с престъплението децът често демонстрира желание да се разграничи от тях, а съдът на го приема за напълно непоправим.

Деянията от изследваните случаи почти не получават съдебно осмисляне като прояви на домашно насилие. Когато това насилие е споменато във връзка с проследяване на житейската история на подсъдимия, липсва анализ на връзката между неговата системност, интензивност, проявни форми и постоянност в живота на посъдимия и неговото последващо поведение.

Българското общество високо оценностява семейните отношения. Патриархалният елемент в тези дълбоко присъщи на нацията ни нравствени и културни норми придава особена стойност на синовната привързаност и уважението към родителите. Посегателството срещу близък, особено когато това е родител и най-вече, ако това е майката, се възприемат като особено противоестествени и този възглед пронизва и съдебната практика. Макар на макросоциално равнище той да е верен, не винаги е подходяща изходна точка за оценката на фактите по конкретни случаи. Както за съда е трудно да разбере какво може да мотивира убийство на родител, така понякога му е трудно да приеме, че този родител може да е също насилник и в по-общ житейски план да е първопричината за престъплението, на което е жертва. По тази причина **строгостта на съда би следвало да е уравновесена от признаването на факта, че по делата, които бяха представени в това изследване, подсъдим е възмъжалото дете в риск, за което рисковете са станали реалност и част от тях е престъпното му поведение.**

Развитието на осъдените в хода на изтърпяване на наказанието им очертава две тенденции.

Първата обхваща по-голямата част от случаите (17), при които се очертава трайна резистентност към корекционния процес поради силно влошаване на психичното здраве или поради задълбочаване или най-малкото липса на отказ от дисфункционалните стратегии на насилието, които се проявяват и в рамките на затвора. Характеровите оценки на затворната администрация по същество възпроизвежда заключенията на съдебните експертизи, като в редица случаи е много по-изчерпателна. Данните потвърждават трайността на формираните насилствени нагласи и стереотипи, които не се коригират дори с крайна репресия. Все пак следва да се има предвид, че при 7 от осъдените периодът на изтърпяване е все още относително кратък.⁸⁵

От особено съществено значение за съдата на тези осъдени е **пълното отсъствие на близки извън затвора, с които осъдените да поддържат някакви контакти.** Сравнението с други осъдени (за подобни престъпления, но на по-леки наказания, или за друг вид престъпления, макар и на същите наказания), които са съхранили някакви отношения или са формирали нови познанства, показва, че загубата на семейния кръг пряко влияе на ресурсите и мотивацията на осъдените за положителна промяна. Тя засилва и стабилизира представите за пълна и окончателна житейска безперспективност, създадени с наказанието.

В тази група са четиримата страдащи от психично заболяване, което драстично се влошава, въпреки постоянното му лечение. Наблюдава се трайна загуба на социални умения, изолация от затворническата общност, неспособност за осмисляне и

---

⁸⁵ Това са осъдените след 2004 г.

рационализиране на състоянието и дори елементарно житейско целепологане. Престоят в затвора има признаците на вегетиране в почти безпомощно състояние при почти пълна зависимост на осъдените от грижите на администрацията. Макар да няма установено психично заболяване, това е съдбата и на убиецата на съпругата, която искала да се разведе с него, и на бащата, който не му разрешавал да превърне дома му в кръчма. Затворът очертава неблагоприятно личностово развитие, което се нарича „личностова деградация“.

Обратно, при **трима от осъдените** се наблюдава **положителна промяна в поведението**. Така например за десетина години осъденият на доживотен затвор за убийството на обездвижения си баща алкохолик, страдащ от диссоциално личностово разстройство, възприема изцяло неконфликтно поведение.⁸⁶ Частично то се дължи на прекъснатата алкохолна злоупотреба, напредването на възрастта и депресивната реакция на „обезверяване“, но външната му изява е твърде устойчива и твърде контрастна на поведението в миналото, за да може да бъде обяснена само с реакция към осъждането. Подобен е случаят и с мъжа⁸⁷, убил снаха си, който след значително дълъг период на резистентност спрямо корекционния процес, към днешна дата е с положителна тенденция в развитието си, което е довело и до облекчаване на режима на изтърпяване на наказанието.

Получените данни от местата за лишаване от свобода дават възможност да се преосмисли подходът при индивидуализация на наказанията и възприетите у нас концепции и програми за поправяне на извършителите на тежки престъпления. Имайки предвид типичните черти на насилника, силната им зависимост от начина на отглеждането му и стабилизирането на насилието към определени моменти от житейския му път, преценката на ресурса и вероятността за поправяне в определен период от време може да се направи с висока прецизност, особено при коректна експертна оценка, което да подпомогне съда. Това важи в много голяма степен за младите извършители на тежки престъпления без предходни престъпни прояви.

Както показва самото изследване, административните мерки за защита по Закона за защита от домашното насилие и други актове не са ефективни срещу развитите форми на домашно насилие. Те или не се прилагат изобщо, или приложението им не може да спре ескалацията на насилието. Това наблюдение за пореден път потвърждава необходимостта от превантивни мерки и политики със закрилен, образователен, социализиращ и интегриращ, а не репресивен характер. Когато насилието напредне, силовите ограничения ускоряват ескалирането му. Насилственият модел трябва да бъде задушаван колкото е възможно по-рано и колкото е възможно по-решително и последователно, но със средства, които разширяват и обогатяват алтернативните житейски стратегии на жертвите и извършителите в условия на висока социална нетърпимост към насилствената част от тях. Справянето с насилието е възможно в рамките на обществото, а не в изолация – независимо дали тя се изразява в лишаване на насилника от свобода или в настаняване на жертвата в убежище.

Превенцията зависи от по-голямата обществена информираност като условие за преодоляване на обществено толерирани стереотипи. Резултатите от настоящото изследване показват, че домашното насилие е социално и закономерно обусловено – то

---

⁸⁶ Присъда №43/12.11.2003 г. на ОС–Плевен по НОХД №207/2003 г. и Решение от 05.02.2004 г. АС–Велико Търново по ВНОХД №8/2004 г. Още на третата година от изтърпяването на наказанието в затвора затворническата администрация го описва като уравновесен, вглъбен, спокоен, непретенциозен и примерен, въпреки честите провокации от други осъдени, търсещи конфликт, и пълната загуба на контакти с външния свят. Поведението му е вежливо, дружелюбно и добронамерено при много висока стресоустойчивост и никакви агресивни прояви.

⁸⁷ Присъда №64/19.12.2001 г. по НОХД №500/2001 г. на Окръжен съд–Русе.

се проявява в рамките на социално обусловена структура, каквато е семейството, развива се пред погледа на приемашото или пасивно общество, което не реагира достатъчно остро на прояви на насилие, а чрез жертвите на насилие – децата, този модел се мултиплицира и утвърждава.

Съдът, който с крайния си акт дава и нравствен укор на извършеното, може съществено да подпомогне промяната в обществената толерантност към домашното насилие. Съдът следва да коментира връзката на престъплението с моделите на домашно насилие и така да проявява и изразява чувствителност към проблема.